

Sămănătorul

Revistă Literară Săptămînală

Supt îngrijirea d-lor :

D. ANGHEL, ST. O. IOSIF, M. SADOVEANU, G. SANDU-ALDEA, ION SCURTU
PENTRU PARTEA LITERARĂ.

G. M. MURGOCI
PENTRU PARTEA ȘTIINȚIFICĂ.

Sumarul :

AUREL C. POPOVICI. — Intre evoluție și desoluție.
C. CARP. — Luceafărului (poesie).
ION ADAM. — Imprejurimile Constanței.
P. DULFU. — Iarnă (poesie).
C. SANDU-ALDEA. — Pescar de Islanda (traducere din Pierre Loti).
CRONICA

REDACTIA ȘI ADMINISTRATIJA :

B-dul ACADEMIEI No. 3. — Str. EDGAR QUINET No. 4.

BUCUREȘTI.

EXEMPLARUL :

In țară . . . 20 bani
In străinătate 25 ,

ABONAMENTUL ANUAL :

In țară . . . . 10 lei
In străinătate . 12 ,

„MINERVA”
INSTITUT DE ARTE GRAFICE ȘI EDITURA
BUCUREȘTI. — B-dul Academiei 3.

A apărut: EDIȚIA II-a

Cum iubește
o fată

NUVELE

DE

VASILE POP

PREȚUL: LEI 1.50
De vânzare la toate librăriile

SĂMĂNĂTORUL

REVISTĂ LITERARĂ SĂPTĂMINALĂ

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA :
B-dul Academiei, 3,
Strada Edgar Quinet, No. 4.
BUCUREȘTI

ABONAMENTUL ANUAL
În țară . . . . . 10 lei
În străinătate . . . . . 12 »

INTRE EVOLUȚIE ȘI DISOLUȚIE

Multe din câte voiți spune în această revistă, rînd pe rînd și timp mai îndelungat, li se vor părea multora idei noi, unora îndrăznețe, altora chiar «medievale» etc. Cunosc vocabularul întreg. De fapt, aceste idei, din unele puncte de vedere, sînt în contradicere cu o mulțime de banalități curente, foarte «populare», dar care, după a mea nestrămutată convingere, sînt cu totul greșite și primejdioase în viața unei națiuni.

Incredințez pe cetitorul iubitor de adevăr că nu mi-ar fi nici mie greu, să bat și eu, ca mulți alții, în vre-o darabană populară. E comod, căci multora le place. Iar aplausele curg gîrlă, și strigătele fac cor cu lovitură de bîte, de călcie în dușumele. Orchestră cunoscută a popularității. Neapărat că din bătăi în darabane, din strigăte, aplause și rezonanțe în dușumele și în tavanuri nu prea iese o simfonie de dreptate, și mai puțin *binele* controvers *în interesul țării, al unui neam*.

Eu însă am modesta părere că nu se cuvine, pentru-că nu e demn și nu-i leal, să intri cîntăreț sau muzicant într'un asemenea cor, să preamărești și tu, în strune și organe, prejudecăți obștești pe care le crezi *adevărate nenorociri* în viața unui popor.

O viață întreagă m'am trudit să învăț și eu din cartea vieții, din știința *ce meriună* acest nume, o seamă de lucruri pe care le cred esențiale pentru existența unui popor, a unui Stat. Nu știu dacă am dreptate. Dar știu că am oarecari convingeri. Ceî ce vor crede că sînt în rătăcire, n'au decît să combată ce voiți publica. Voiți răspunde tot ce pot răspunde la o critică de fond. Și voiți fi foarte mulțumit, eu insumă, și cred că și cetitorii, dacă din asemenea lupte de idei ar ieși vr'un bine pentru noi Romîni.

I.

E imposibil să răzbești cu idei de analiză critică printre grupări sectare. Printr'o mulțime frămîntată și avîntată de «doctrine», de făgădueli visionare, de febrile așteptări. Tot ce poți și *trebuie* să faci,

e să te adresezi oamenilor *culți*, din toate straturile națiunii, oamenilor cu judecată calmă și inimă curată. Căci numai *aceste* elemente ale unei națiuni o pot feri și apăra de urmările funeste ale funestelor curente. Mai ales cînd aceste curg din toate părțile, și inundă mințile cu valuri - valuri de deducții fără temeiu, de «evoluție progresivă», de «drepturi naturale», de sentimentalism umanitarist și de obștească fericire pe pămînt, unde să nu mai fie nici durere, nici suspinare. Care suiet blind și bun și drept poate să reziste la o asemenea chemare a dreptății? — Dar oare așa de ușor să fie, după cum se pare, a deosebi dreptatea de *ilusii primejdioase*? De *obștească nedreptate*, de *desastru general*? Mai ales cînd nu se aud decît glasuri de sirenă, pilde amăgitoare, tot făgădueli de idile pe pămînt? O, e atît de lesne să circești, să faci chiar praf și cenușă nedreptățile «organizațiunii actuale», cu ficțiunea copilărească a omnipotenței «rațiunii umane», cu perspectiva înșelătoare a unei «egalități» în distribuția fericirii omenești! În deosebii azi! Cînd dogmele credinței religioase sînt mereu înlocuite cu alte dogme, pretinse «științifice» dar *tot* scolastice, *tot* sacrosancte și *tot* intolerante.

Decît, toate exagerările se ispășesc pe lumea aceasta. Ce le pasă nsă celor cu dogmatismul evoluției progresive în politică? Patima omenească pe de o parte, și pe de alta deprinderea de a trage mereu «consecințe» din abstracțiunii fără temeiu, îi duc prin nourî și prin stele de unde nu mai este — răspundere.

Teoriile au fără îndoială rostul lor în știință. Dar un rost cu adevărat științificește fixat. Și eu cred d. e. că în teoria lui Spencer sînt și elemente de adevăr. Firește că există în natură o vecinică facere, o vecinică prefacere, *ein ewiges Werden, ein ewiges Vergehen*, cum zic Nemții. Dar ceea ce mi se pare în afară de or ce îndoială este: că în politică *n'avem să ne preocupăm nici de soarta umunitați, nici de răcirea globului terestru, nici de sfîrșitul lumii, nici măcar de cîrma balonului și consecințele ei politice...* Iar cel ce nu înțelege acest lucru, acela să facă știință senină, știință pură, cît o vrea, *dar n'are ce căuta în politică* cu asemenea «probleme», făcîndu-se de rîs și încurcînd pe alții.

Susțin în deosebii că evoluția *firească*, ceea-ce se numește de obicei desvoltare, înaintare, e mereu tulburată *în chip artificial*, mai ales de vr'o sută de ani încoace, *de teorii fără nici o bază în fire*, în știință, de oameni impulsivi, grăbiți, și cari de atunci încoace, prin discipolii lor, *sîluesc* viața națiunilor europene sub cuvînt de a le duce, în mod pretins științific, spre nu știu ce fel de «progres infinit» și uniform. Din parte-mî zic: *nu cred de loc în aceste teorii de*

progres. Mai mult. Sint convins că ele duc în politică *în mod artificial la zdruncinarea, la slăbirea și apunerea Statelor care se vor lăsa încă multă vreme seduse și tiranizate de asemenea «idei moderne»-vechi greșeli.*

În știința pozitivă, *numai teorii întemeiate pe experiențe pozitive și pe ipoteze ce rezultă din acestea*, sunt admise. *Numai astfel* ele pot servi drept călăuze utile în cercetarea mai departe a adevărului. Aminteri, nu numai că n'au absolut nici o valoare științifică, dar ar face imposibilă orice știință. Teorii întemeiate pe observații *superficiale* sunt generalisări fără nici un temei, numai fumuri cerebrale condensate în «formule». În știință, asemenea formule ridicole nu fac tocmai mare rău. Pentru că *nimeni* din adevărații oameni de știință nu le admite, nu le aplică. Ș'apoi să le aplice *politica*? Aici e izvorul relelor de astăzi!

Politica adevărată nu-î știință exactă, ci o artă *sui generis*. Din rezultatele *pozitive și sigure* ale științelor, chiar așa zise politice, ea nu poate lua decît ce-î *trebuie* ei. *Ei, nu științei!* În scopuri politice, nu doctrinare. Căci politica nu-î nici laborator de experimente, nici catedră de formule, de «concepții» ale istoriei, nici de fraze juridice, de teorii de «*drept istoric*», de «*drepturi naturale*» etc.

În politică nu-î vorba nici de cum a *fost* Statul cu sute de ani *înapoi*, nici de cum se pare că *ar putea fi* după sute de ani de aci înainte, în teorii istorice și în visuri sociologice.

Omul de Stat, omul politic trebuie să aibă, *mai ales în ziua de azi*, o cultură superioară *nu* din dragoste de știință pentru știință, aceasta, e treaba *savanților* adevărați, ci din dragoste de neamul său, spre a-l putea *servi*. Nu numai cu toată vâpaia *firească* a sufletului său ci, *mai ales, cu toată înțelepciunea posibilă azi în politică*. Ca să știe alege ce e *pozitiv și sigur* de ce *nu-î*, în domeniile culturii omenestii: în filosofie și istorie, în științele politice și în științele naturale. Și *nici* aceasta nu-î de ajuns, *dacă nu cunoaște cât mai bine firea poporului, a neamului său propriu*. Dacă nu ține seamă *la fiecare pas*, de experiența istorică a vieții lui, de filosofia lui în viață, de aspirațiile lui și de defectele lui. Cu un cuvînt, are să facă o greșită politică dacă nu ține seamă de *experiențele altor neamuri*, sau *dacă nu le analizează și nu le cerne cum se cade*. Și tot greșită politică are să facă și *atunci* dacă, trăind de mic departe de poporul său, fie cu trupul, fie cu mintea, în străini, în o lume de străine simțiri și de idei străine, — a pierdut dragostea de neamul lui și cu ea orice simțire, orice pricepere a vieții lui! Nu a «umanității»! A *vieții lui!* Care saū e națională saū *nu mai e*, nu va mai fi:

Căci atunci nici geniul său, oricît de mare ar fi, nici știința lunei toată nu-l mai scapă de înec în noianul fără fund al utopiilor. Iar o politică fantastică duce orice Stat, orice națiune la ruină. În politică nu încap șabloane generale. O politică serioasă nu zice mereu: — «Așa-î în țara cutare și țara cutare, *decî să facem și noi așa, pe de-a întregul!*» Și în abstracție *de moravurile poporului!* De moravurile lui, *de sufletul lui secular!* De *unica garanție a existenței lui în lume!* Căci alta nu-î și nu poate fi decît în teoriile visătorilor.

În o politică înțeleaptă *chestia nu-î*, propriu zis, *de monarhie, oligarhie sau democrație*. Căci existența unei națiuni, a unui Stat, e imposibilă sub *exclusiva*, sub *consequenta* stăpînire a vre-uneia singure din aceste forme de Stat. Forme de Stat *abstracte*, niște simple destilate ale filosofiei lui Aristotel, ce mereu încurcă pe toți amatorii rigorisului în «principii» simetrice. Viața nu-î numai chimie și fizică ci mai e, și mai ales, simțire și gîndire, viață adîncă și complexă. Aicî vorbele la modă, «*prințipurile*», vin și trec cum vin și trec toanele copiilor. De hotărît *nu ele* hotărăsc, ci—destoinicia sau *lipsa ei*. *Sau bărbăția în bună căsnicie cu înțelepciunea sau ideologia în concubinaj cu destrăbălarea de uliți*. Așa ne învață cartea cărților din lumea aceasta, marea și sfînta scriptură a naturei, *a firii lucrurilor în viața omenească și a popoarelor*.

Iar în această sfîntă carte nu se citește frunzărind și cu gîndul vecinic — la covrigi! Pentru «concepția materialistă» a stomacului «uman»! Căci acesta multe o fi cerînd! Dar *nicî* cu ochii la cai verzi pe pereți—petrecanie pentru «rațiunea umană». Dualistă și monistă și absurdă, dacă nu-î mereu ținută în frîu de *intuiție și experiență, izvoarele gîndirii, ale ideilor, a toată cunoștința adevărată, a toată știința omenească pe pămînt!* Intocmai ca acum 2000 de ani, și azi rațiunea pură adesea scapă de controlul conștiinței și nu mai e *atunci* decît o *minge a vanității și a trufiei cărturare*.

În scriptura tainelor vieței, în *știința adevărată*, se citește cu *evlavie*. Cu gînd senin și inima smerită. Cu suflet însetat de *adevăr*, nu de *poftire!* Se citește ce *stă scris*, nu ce crezi tu că «*ar putea*», să fie. Căci *nu dorința ta și nu credința ta e știința!* «Părerea» ta e *părere și adevăr e știința*.

Poporul românesc e în viața practică, în politică, *positivist născut*. Chiar expresia românească *minte* însemnează de fapt *cunoștință*. Românul nici nu-și prea poate închipui ideologi și utopiști. *De aceea* zice filosofia vieței lui de două ori milenară: «decît să ai un *sac de carte* («*teorii!*») și o *mină de minte* (*experiența și gîndire!*) mai bine o *mină de carte* și un *sac de minte!*» Și el habar n'are de nemuritoarea

descoperire a lui Kant! Nici de Comte. El gîndește și judecă cum gîndesc toți oamenii cari știu ce-i *firea*, dela savanții adevărați pînă la cel din urmă țaran. «Om cu minte» nu însemnează «cărturar» abstract, marxist hegelian d. p.—ci *om cu ochii deschiși, cu înțelepciune practică în viață*. Numai «cărturarii» fără minte de aceasta romînescă, fără această străveche *mens sana*, sînt vecinic pripiți a răspîndi ignoranța lor personală sub eticheta presumțioasă de știință. Pentru că omul adevărat de știință nu proclamă drept *știință* decît *fapte constatate*. Nu simpatiile sau antipatiile d-sale pentru cutare ideie politică sau cutare.

Și așa trebuie să fie. Căci cea mai periculoasă demagogie modernă e tocmai această demagogie pseudo-științifică! De aici pornește acea revoltătoare îngimfare și intoleranță dogmatică ce tiranizează astăzi atîtea spirite *politice*, chiar foarte luminate, în Europa. Acum o sută de ani, acum cincizeci de ani sufletele cele mai patriotice, cele mai senine aū fost molipsite de contagiunea din secolul al XVIII-lea. Atunci acele rătăcirii aū fost susținute de o *metafizică* «politică», iar azi sunt ropagate în mod fanatic de o «știință» cu adevărat tot *metafizică*. În mare parte ea, această nouă dogmă de infailibilitate, poartă vina că semeția firii omenești nepotolite azi se încîntă și se înalță pînă la inconștiență. Ea răscolește, cu *mincinoasa ei autoritate*, o nouă lume de păgîni, care poate deveni, *dintr'o zi într'alta*, mai brutală decît Hunii și Tătarii și smintiții.

Vorbe tari și vorbe grele, știu. Dar poporul romînesc d. p., care în sănătatea minții sale nu-și închipue *de loc* ba că-i «suveran», ba că-i Papa de la Roma, ba altă comedie—poporul știe că dacă o anumită «carte» «merge în fruntea» «secilor» și a «celor bătuți de Dumnezeu», «dacă coada se pune călare pe inima» unui popor, — *vorba otrăvită surpă state și națiuni!* Poporul știe, ceea ce nu știu mulți «savanți», că «limba fără friu sparge case și cetăți!»

Neapărat, știința pozitivă a dovedit d. e. că din punct de vedere zoologic «și oamenii sunt animale». Exact. Dar de aici nu urmează, pare-mi-se, din punct de vedere «teoretic», că deci «și animalele ar fi oameni politici!..» cum i se pare ideologului sau «savantului» care a cetit și el faimoasa, *desastroasa* formulă a lui Aristotel.

Dar în felul acesta judecă «rațiunea umană» a celor cu pretenția de a da ei «direcții» naturei, a celor cu *toată* trufia cărturarului—tip care toate le-o fi știind pe lumea aceasta și cealaltă, *numai de știință pozitivă ideie n'are*.

De aceea zic: să luăm din știință *adevăruri pozitive*, nu *leșie*—căci aceasta nu e hrană pentru mîntea, pentru sufletul unui popor.

II.

Adevărul e că popoarele se îmbolnăvesc de supra-cultură, de excese, după cum indivizii se îmbolnăvesc d. p. de supra-alimentație. În civilizația de azi, mai pretutindenî, se văd și se pot constata,—sub aparența unei sănătăți înfloritoare,—a «progresului evolutiv» și a «evoluției progresive»,—simtoame de convulsii, de pleură «culturală», prevestitoare de apoplexie, paralizii și descompunere. Puținii le văd, puținii le constată. Mai puținii încă au curajul să înfrunte prejudecățile generale, să constate în public boala și să propună mijloace de vindecare.

Părerea sa scuză obișnuită este că ar fi vorba numai de ușoare indispoziții, de «faze», de «etape» trecătoare, dar «indispensabile» progresului. De fapt ele există. Și după felul vieții politice din secolul din urmă, după multele greșeli de regim, era natural să se ivească mai curînd sau mai tîrziu. Căci poate niciodată ideia suveranității, autoritatea Statului, *însuși Statul*, națiunea și *patriotismul* nu au avut de luptat cu idei și tendințe mai rebele ca în vremurile acestea. În cele mai multe State, «cetățeni» din ce în ce mai numeroși, în loc de a-și căuta satisfacțiunile lor politice în patria lor, în mijlocul națiunii lor, se ia după gura unor oameni cu o pretinsă «știință» și confundă propria lor națiune, patria lor cu miile de națiuni, popoare și triburi de pe tot globul pămîntesc, cu «umanitatea» întreagă. În loc de a se mărgini a-și îndrepta propria lor constituție, în cadrele Statelor lor, au pretenția să șteargă hotarele Statelor și națiunilor și să dea o constituție, o «nouă organizație socială» lumii întregi. Și în acest timp, toată năzuința lor concentrică este deocamdată a pregăti terenul, a desființa, cit mai repede și cit mai radical, toată ordinea politică și socială de azi: *formele de guvernămînt, siguranța averii, libertatea personală, stratificația claselor sociale, modurile de producție și distribuție a bunurilor, armata, religiune, morală, ba însăși naționalitatea, însăși ideia de patrie*. Și vor să desființeze toate aceste temelii ale Statelor și națiunilor—spre a le reconstitui apoi pe baza unui proiect de constituție a umanității ce *nu există!* Nicăeri! Pentru că nimeni nu s'a încumetat să-l facă, pentru că nimeni nu-l poate face. Decî deocamdată: *distrugere generală și pînă în temelii*. Ș'apoi? Ș'apoi împărăția Haosului primitiv, lumea anarhieii, «viitorul social» și «lumea nouă»!... Și această conștientă și neconținută înfierbîntare, pînă la paroxism, a celor mai incalculabile porniri animale din om.—în vederea unei «organizații»

absurde care nici în fantazia cea mai înaripată nu se poate sălăşlui, nici formula într'un plan pe hirtie, se numeşte de asemenea «*politică*»!

Politică să fie? *Politică însemnează, în prima linie, a menţine şi a consolida Statul fără a nemulţumi poporul.* Atit se poate zice despre *epoci obişnuite.* De sigur, Statul *trebuie* să tinză a avea un *popor mulţumit, chiar entuziasat pentru mărirea lui.* Dar problema aceasta e mult mai complicată, decit să o pot atinge acum.

Căci orice ar susţine scolastica juridică a revoluţiunii franceze, care a zăpăcit minţile lumii de azi, de fapt Statul e suveranitatea, *singura suveranitate, singura pavăză a dreptului.* Pentru că numai într'o formă de Stat se poate închipui un drept, numai într'o formă de Stat o naţiune poate trăi. Că o mulţime de drepturi se crează *de la sine,* din relaţiunile dintre oameni, din obiceiuri, etc., este perfect adevărat. Dar *relaţiuni* cari să nască obiceiuri, şi obiceiuri din cari să rezulte *drepturi consvetudinare, «cutumiere»* etc., nu *pot să existe decît în ordinea de Stat.* Numai el le face posibile, numai el le recunoaşte cînd tacit, cînd în formă codificată. *De la existenţa lui atîrnă însăşi viaţa sau moartea unei naţiuni.*

Orice fel de pretenţiuni sau revendicări ar avea un partid sau o naţiune, ele nu se pot nici măcar discuta dar mi-te realiza, decit într'un Stat — *orî care ar fi el* — şi prin el. Dacă d. p. două sau mai multe naţiuni trăiesc în acelaşi Stat şi nu se înţeleg, lupta lor poate desfiinţa *acel Stat,* dar numai ca acele naţiuni să trăiască apoi într'un *alt Stat* sau *alte State,* independent de vechiul Stat. În nici un cas ele, *în afară de o formă de Stat oarecare,* nu ar mai putea trăi. Pentrucă din moment ce încetează *Statul însuş,* oricare ar fi el, şi oricum ar fi organizat, din moment ce nu mai există autoritatea unui guvern, a justiţiei, a poliţiei, a armatei etc., — *trebuie* să înceapă lupta ilegală *pe toată linia,* măcelul între om şi om, anarhia cea mai cumplită, pînă la exterminare. Adevăr elementar, la mîntea fie-căruî om!

Şi totuş *sînt astăzi zeci de milioane* de oameni cari «*fac politică*» surpînd temelile *tuturor Statelor,* ale *Statului însuş.* Şi între ei *mii* şi *mii* de oameni cu pretenţii de «*cultură*», cu pretenţii de «*reformatori*», de oratori şi gazetari! Şi toţi aceştia vorbesc şi scriu, scriu mereu şi scriu fanatic, «*luminînd*» opiniunea publică! Şi pe zi ce merge numărul lor creşte şi de «*lumina*» lor cea vie tot mai multă lume îşi pierde vederea.

Iată dar că orî-ce fel de *politică* ai face, *tu nu o poţi face decît avînd totdeauna în vedere, în prima linie şi mai presus de toate, menţinerea şi consolidarea Statului şi deci a naţiunii tale.* Aceasta este prima condiţiune şi *sine qua non* a oricărei *politicî.* Toate aspira-

țiunile tale omenești, liberale sau conservatoare, sînt legitime, cîtă vreme sînt *compatibile cu existența Statului însuș*. Cînd însă tu nici nu admiti măcar *ființa*, nici necesitatea Statului însuși, sau cînd umbli să-l înlocuești cu o «formă socială» *ce n'a existat nici odată și nu există nicăderi pe lume*, — cu toată «erudiția» efină a celor ce vorbesc de comunismul din trecut și resturile lui în prezent, — cu o «formă socială» *pe care nici tu însuși și nimeni dintre cei de o seamă cu tine, nu o poate măcar plăsmui în planuri concrete*, — atunci toate aceste agitații nu mai însemnează *politică*, ci adevărate crime contra Statului tău, crime contra poporului tău, contra familiei tale și contra personalității tale de om. Tu însuși ești liber să te plictisești de viață, să *te sinucizi*. *N'ai însă dreptul să duci de nas milioane de oameni la căsăpic, întregi popoare la sigură pierzare, pentru că în naivitatea lor nu și-au putut da seama de urmările nenorocite ale demagogiei tale!* Asta nu mai e politică ci *vandalism modern*, «științific» dacă voiți și cit poftiți, dar *vandalism* în toată puterea cuvîntului.

Și este o adevărată rușine pentru *orî-ce om cult*, care ține la reputația neștirbită a științei, la știința adevărată, că trebuie să asiste, zi de zi, la această profanare și reclamă de bilciu, pe care o seamă de specialiști, *isolați în vre-o ramură oare-care a științei, dar lipsiți cu desăvîrșire de o cultură științifică cuprinzătoare, filosofică, o fac socialismului*.

Dar asupra promiscuității dintre această pretinsă «știință» și asemenea demagogie a unor inteligențe cu adevărat mașinale într'un secol de mașini — voiți reveni pe larg în articole speciale.

III.

De altfel, azi o mulțime de idei se pervertesc, și toate pervertirile se numesc «progres» și «propășire». Cuvînt magic care liniștește pe mulți. Nu însă pe cei ce simt adevărată dragoste de neam și de oameni, și văd cu ochii prăpastia în depărtări. «*Progresăm!*» «*Evoluăm și propășim!*» Iată o pildă recentă din viață, nu din teorii aprioriste. Franța e patria democrației moderne și d. Clémenceau a fost o viață întreagă cunoscutul *radical extrem*, teroarea Camerei, un fel de Atila modern, la al cărui răcnet miniștri și ministere cădeaș clae peste grămadă. Azi prim-ministru. Mai deunăzi, o întrunire socialistă la Paris, în care vorbisera «marii» — tot-deauna «marii» — oratori (*recte* demagogi) Jaurès, Sembat și Willm, îi votă o moțiune în

care radicalul Clémenceau, cu tot guvernul său radical, sunt înfierați ca «sanghinari» și «guvern de asasin!» — Adăogați acum că astăzi peste 30.000 de învățători și institutori ai Franței fac în școale o propagandă furioasă în contra patriei franceze, în contra națiunii franceze și a tuturor gloriilor ei, în contra armatei, în contra lui Dumnezeu, în contra averii, a ori-cărei averi personale, în contra Statului însuși! Toți propun istoria patriei lor după un manual antipatriotic, absolut smintit, *Histoire de France*, al d-lui Hervé. Revista lor pedagogică cea mai răspândită, «*Revue de l'enseignement primaire*» își bate joc de tot ce-î patrie, dragoste de țară, de Franței! «Educatiori» ai tinerimei tipă în gura mare că le este tot una dacă azi-mine vor fi Nemiți sau Francezi sau Engleji. Căci ei sunt pentru «umanitate» și pace... universală!..

Și «libertatea» e așa de «reală» azi în Franța, în cit nimeni din oamenii ei mari, din patrioții ei cu judecată dreaptă, nu mai cutează a-și spune gândul fără inconjur, de groaza demagogiei din presă, din întruniri, din cercuri pretinse cu carte, «intelectuale», din toată viața publică amestecată și orbită de cele mai desastroase «minciuni convenționale».

Mi se pare că ajunge deocamdată? Ajunge ca să ne dăm seamă cam în ce direcție duce această «evoluție progresivă», această minunată propășire după evangheliștii cărturarilor Rousseau, Marx, Haeckel e *tutti quanti*?

Și acum, dacă am spune toate acestea poporului românesc, nu se-cilor săi? Nu s'ar cruci? N'ar zice el în vorba lui cea veche și înțeleaptă, vorbă din bătrîni, din experiența istorică în viață, a întregului neam românesc:

«Franțuzii ăia or fi avînd sticleți la cap, mai știu?» Căci «doar și fiara cea mai crudă își cinstește neamul său!» Și n'ai auzi pe altul zicînd, încet și apăsător: «Apoi așa-s proștii de cînd lumea, taie pomul să-î mănince rodul!» Curat vorba ceea: «Nerozia cu mare cheltuială se ține». Și altul iarăși: «Te pomenești că aia o fi Țara lui Cremene?»!..

Intreb pe ori-ce Român cu judecată nepreocupată: nu-î mai multă pricepere la el, la acest popor fără carte «cu sticleți», în filosofia moravurilor lui, de cit în toți teoreticianii abstracți? Decît în tot corpul acela de apostoli ai culturii? Nu și-ar bate el joc, cu ironia lui cea fină, de oricare din acești nenorociți «cu cap», nu glumă? Nu i-ar spune el: «Deh, carte îi li avînd d-ta, minte ce-ți mai trebuie?» Și în felul acesta judecă mai toate popoarele, nu plebea lor, care aș un rost pe lume.

Pot retorii și sofștii să declame cît or vrea. Pot să ne înalțe pe noi, «poporul suveran», pînă'n nori. Adevărul științific este: că toată civilizația noastră, d. p. cea europeană, *se reduce la ideile și inițiativa unei infime minorități de oameni mari*. Noi, masele mari, sîntem simplii colaboratori.

Acești oameni mari, acești «Heroes», cum le zice Carlyle, *sînt sufletul civilizației*. Iar după rezultatele pozitive pe cari le-a stabilit d. *Gustav Le Bon*, în psihologia mulțimii, azi nu încape îndoială asupra acestui fapt.

Și așa e mai ales în politică. *Un Stat nu-î nimic fără popor* sau cu un popor nedreptățit, nemulțumit. Dar nici poporul fără Stat nu poate fi. Iar de *condus* poporul, mulțimea *nu-l știe conduce*, nu-l poate conduce. Nu-l conduce de fapt de cît o *infimă minoritate* de oameni, și mai mari și mai mici, după împrejurări. Acesta-î un *adevăr*. Nu după constituții anglo-franțuzești, ci după *cum cere cea mai bună constituție* ce există în lume: *constituția firei omenești și a popoarelor*. Din nenorocire, minoritatea inteligentă din Stat — cite-va zeci, cite-va sute, cite-va mii de oameni — în loc de a ține seamă de *firea și trebuințele poporului*, ademenește, de vr'o sută de ani încoace, o lume întreagă de elemente destructive în viața publică și se face *roaba lor* de dragul unor teorii absurde!

Și astfel, din sentimentalism și din codași ai «științei» cum se zice, — pogorîtu-s'aŭ și mereu se pogoară neamul acela de oameni minunați care fără conținere caută, mereu caută ba să scoată luna din fîntînă, ba să facă vr'o scară la cer — și alte asemenea îndeletniciri inteligente și utile pentru fericirea «umană»...

Și astfel, ziare și librării umplu, din zi în zi mai mult, piața politică cu o pleavă întreagă de teorii, de asemenea «idei-forțe», pe care alte uscături ale poporului, — aceștia numai ochi și numai gură, — le aruncă cu lopata în popor.

Sugestiunea nu-î o vorbă, e un *fapt*. Și contagiunea psihică e altul. *Rezultate pozitive* ale științei serioase. Și iată: o mulțime enormă de oameni cum se cade, chiar *învățătorii Franței* d. p., tot dulgherind și ei la fel de fel de scări de lemn la cer, *nu văd* că astăzi mine o să-și umple țara de *spînzurători* — pentru înălțarea «umanității»... Iar din Franța, țara mîndră și frumoasă și simpatică a Europei, ce o să se aleagă? *O teorie!* — Condamnată și aceea în istoria făcută de istorici!.. Nu de demagogi.

Papa dela Roma o fi el tare veninos și rea mîncare. Se poate. Dar mi se pare că mai cu temeiū s'ar putea zice astăzi: *Qui mange de la théorie, en meurt...*

Astea sînt rezultatele pozitive ale experimentelor politice de pînă acum... Se trag de-a dreptul din epoca «contractului social» și a Jacobinilor cu formula: «*la religion de la raison humaine*»!).

Națiunile mai tinere, *ce zic?* «Evoluează» mai departe? «Propășesc» înainte pe calea apucată?...

Eū cred că azi multe *ar putea* să scape de soarta ce le așteaptă din *acest fel* de «înaintare». Dar *numai* dacă minoritatea lor cultă și cu dragoste de *neam*, nu de ficțiuni, — mai *vede* și mai *vrea*. Numai dacă *mai marii* partidelor serioase ar putea și ei «admite», ceea ce lumea *nepreocupată* vede lămurit, și anume: că *așa nu mai merge mai departe!* Călăuza politică franțuzească duce în linie dreaptă *în prăpăstii!* *Incă un pas și ne prăvălim cu toții!* Iar omul înțelept cînd vede așa, *îi dă drumul călăuzei*. Și se întoarce la popor, în țara lui de unde plecase după comori. Și-și vede de treabă. Nu mai caută stele în ripe. Nu se mai ia după rătăciți, *ci după trebuințele modeste ale vieții sale*. La popor zic, nu la «absolutism». *La mintea sănătoasă* desbrăcată de formule seci și umflate: la *viața așa cum e*. La oamenii cu mintea întregă de care e plină fiecare țară. Și la orașe și la sate, dar cari sînt duși de nas de *basme*, nu de idei omenești. La poporul care din moși strămoși săi *nu știe* de «egalități» abstracte, ci știe, de două mii de ani și pînă astăzi știe, de «*mai marii țării*», de *rînduiala ei*, nu de libertăți fără măsură, fără frîu. La poporul *care întreg ascultă ca o oștire din născare, de moravuri!* Și ascultă *nu că-i prost cum zic smintiții*, ci *că-i supus*. Supus? *Da!* *Supus*, cu minte omenească, — *firiți vecinice a vieții*, a popoarelor! Care știe ce se poate și ce *nu se poate*. El care *nu aiurează* «ministere țărănești» și palavre «țărăniste». Căci e natură sănătoasă. nu e suflet căzătură. *Nici* «cetățean» de carnaval politic de Paris. *Nici* «*suveran*» de uliți, de care *neam de neamul lui n'a fost și nici n'a pomenit*. *Și nu va fi!* Căci *nu se poate în fire*. Numai în visul entuziaștilor și în raiul proletar din cer, *nu pe pămînt*.

Eū unul, nu mă urc nici nu mă cobor fie în raiul, fie în iadul *obîrșiei* universului, al omenirii, al unui popor, — și nici ale *sfîrșitului* în sistemul nostru planetar, ca să fac *politică*. Și de aceea zic că starea reală a unui popor rezultă din moravurile *lui* și de cum a fost *condus* d. p. pînă acum. Moravurile unui popor sînt *fința lui*

1) Pentru că am văzut că în unele ziare românești cartea d-lui *Aulard*, contra lui *Taine*, a fost salutată cu un entuziasm copiat din *Zeit* de la Viena și din *Pester Lloyd*, voiū arăta și eu publicului românesc ce «valoare» are critica istoricului socialist de la Sorbona.

intelectuală și morală așa cum e în realitate, *nu* în întruniri. Ea este oglinda vie a sufletului său. E pecetea naturii pe hrisovul existenței sale în lume, între alte popoare. *E unicul său drept* — atit cit este mult, puțin. Iar *cît va fi* mine, poimîne și în negura vremii ce vine de aci înainte — de *legi* depinde, în foarte mare parte. De cum le fac cei ce le fac, cei ce conduc *de fapt*, nu în «teorie constituțională», Statul, poporul. Moravurile sînt personalitatea unui popor. Legile sînt *forme* noi pentru trebuințe *nouî*, cum resar, în *chip firesc*, din *moravurile* care sînt în *popor*, nu în cărți! *Nu* în teorii! *Nu* în plebea catilinară!

Moravurile mențin un popor, legile noi îi dau *putința de dezvoltare firească* mai departe. Dar iarăși numai dacă sînt în *potrivire cu moravurile*. Căci numai așa legile *pot* pătrunde în popor. Altfel poporul se alege cu legi «perfecte» în condică, în buzunare cu gazete, cu discursuri, iar în suflet cu nemulțumirea, cu revolta! Căci *i-se siluise* toată ființa lui, *natura lui întreagă* prin legi din teorii! Absurde!

Iată dar că moravuri vechi și legi noi, conservare și dezvoltare *nu pot* însemna decit : *menținerea și adîncirea individualității deosebite a unui popor*. Și numai *aceasta* însemnează *cultură*, cultură organică, cultură *adevărată*!

Iată dar că numai o armonie între *frunțașii* unei națiuni moderne, între *conducătorii ei firești*, ne poate da o politică *serioasă*. Iar acești conducători nu pot fi decit *conservatori și liberali*. Dar și unii și alții cu respectivele lor doctrine *reduse* la — *viață*. Nu pot fi «*democrați*» de azi pe mine — pentrucă sînt și *trebuie* să fie *totdeauna patrioți*! *Patrioți* mai presus de toate doctrinele politice, vechi și noi. Prin faptul însuș că sînt *frunțași firești ai unui popor*.

Și în fiecare popor tinăr și sufletește sănătos, este un fond adinc din firea plină, cumpătată și înțeleaptă a popoarelor mai vechi și astăzi mari. Mă gîndesc aici în deosebii la Englezii și la Germanii. Două națiuni ce se găseau pe calea normală a dezvoltării lor firești. *Se găseau*. Pînă a nu se rătăci și ele, prin cîteva greșeli fatale *atunci* în toată Europa, în labirintul doctrinar.

De aceea, după modesta mea părere, pentru patrioții adevărați chestiunea se pune astfel : o continuare a politicei de pînă acum duce la incalculabile primejdii, la desastru și *aproape sigură disoluție*. Nu rămîne decî, decit o *revenire la condițiunile unei dezvoltări normale* : libertăți, dar cu măsură ; mai mare stabilitate în guvernare ; control serios, dar liberarea guvernelor de sub osînda demagogiei

desfrinate—care paralizează orice acțiune a oamenilor serioși din diferitele partide.

Alegerea nu-î grea, și nu depinde decît de o eroică abnegațiune a mai marilor, și a tuturor oamenilor de bine.

În multe State nu-î tirziu. Dar e și timpul suprem.

AUREL C. POPOVICI.

LUCEAFĂRULUI

Tu, farmec al înseninărei,
Ce picuri dulce mîngîiere
În inima-mî, asupra cărei
Apasă vitrega durere,

Și raza cerce să răzbată
Și supt a lutului grămadă
Și dintr'o inimă de tată
Ce-a mai rămas și dînsa vadă!..

Din vecinicul noian de pară
Trimite-o rază răzlejită
Și peste groapa, ce-o lăsară
De cruce și de flori lipsită!

Lucefere din zarea mută,
De ce așa de trist îți tremuri
Lucirea pe mormînt căzută?
Și tu de groază ie cutremuri?

În lumea ta de svăpăere
Rămîi, o, stea, înstrăinată
De tot ce e, căci e durere,
Pe lumea noastră încercată.

C. CARP.

IMPREJURIMI. E CONSTANȚEI

La Canara

Pentru cine vrea să cunoască împrejurimile Constanței, nu trebuie să uite să facă o excursie și la carierele de la Canara. Drumul cu trăsura e o întregă înălțuire de priveliști frumoase și minuni neașteptate.

În după amezile de vară, ieșirea din Constanța, pe drumul Anadalchioiului, e ca o adevărată scăpare din captivitate. Adierea aceea de zare, care vine răcorită și proaspătă din largul mării, te mîngie și te înviează din toropeala orașului. Cum dai de după închisoarea militară, sus, în dricul șoselei, orizontul se destramă la stînga, ca de pe-un abis amăgitor, amestecîndu-se cu întinsul cel albastru al mării. Valurile scîlipesc în bătaea soarelui, ca un joc imens de oglindă clătinată. Inseilarea delicată și sprintenă a băilor de la Mamaia se'mpletește și s'amestecă cu razele din cuprins, într'o înfrățire de

extaz și de omagiu, aduse frumosului și artei. Drumul se'ndoaie pe clinul dealului și coboară lins la vale, despiciînd satul în două, ca într'o curmătură de panglică strinsă. Pe delături sunt înșirate berării și cîrciune, vrăstare cu prăvălii pestrițe și ateliere de ferari și potcovari. Sgomotul chefliilor, cu bătea ferului ce se lucrează, plutește în lungul șoselei umbate, într'un chiot sfișiat de bucurie și muncă, care preamărește viața cu necasurile și amăgirile ei.

Am trecut prin Anadalchioiu, ca printr'un bilciu în mișcare. La cișmeaua de afară se bea apa cea mai rece și mai cu poftă. Isvorul bogat de acolo, răsuflă afară prin două țipuri largi care curg din belșug, în două unde de tinereță. Trăsura urcă în trapul cailor dealul din spatele Anadalchioiului, de unde se vede lacul Süt-ghiol, tolănit și leneș pe malul mării, gata par'că să-și verse apele lui închise, în largul talazurilor care-l momesc înainte. Insula Ovidiu se vede din lac ca un buchet mare de verdeață.

De pe culmea Palazului, marea s'arată întregă, pînă supt cupola orizontului. Duna de la Mamaia brăzdează apa, timidă și înfiorată, pierzîndu-se aproape pînăre unde. Supt lumina soarelui, apele lacului și ale mării își amestecă sclipirea într'o față imensă de sticlă, care a trosnit de focul verei, într'o crăpătură lungă, însemnată prin dunga dunei mincinoase.

Caii te duc în voe, pe cînd tu nu te înduri să te întorci cu ochii de la mare. Cu cît înaintezi, apele se dosesc și se retrag după cotul de la Caragea-Germén, pînă cînd nu se mai zărește de cît stușiul din Coadă Süt-Ghiolului.

Șoseaua albă și bătută, se-ndoaie înainte prin lumina soarelui, creștînd zarea, pînă nu se mai vede de după o înălțime mai ridicată. În mersul gonit al trăsurei, spuneam fiecare ce știam, despre locurile unde ne duceam în excursiune.

La Canara e o carieră mare, exploatată de *Construcția portului*, pentru lucrările sale. Tot colțul acela, e numai o îngrămădire de dealuri pietroase, unde s'a'au deschis cariere, din timpurile cele mai vechi. Chiar numele de *canara*, de origină turcească, însemnă loc de unde se scoate piatră. Cînd a fost să se înceapă construcțiunea portului, s'a ales cariera de-acolo, fiind mai la îndemîna Constanței.

Dealuri întregi de rocă, a'au fost desfăcute și cărate bucată cu bucată, în vagoane de transport, pînă la Constanța. Cu ele s'a'au ridicat zăgazuri uriașe în mare, ca să se oprească în loc furia talazurilor și s'a'au zidit cheiuri largi și solide, unde acostează azi vapoare din toată lumea.

Am bătut adesea drumul de la Canara și în totdeauna am avut impresiuni frumoase și senzațiuni de răcoare. Peste toate aceste stări sufletești însă, a domnit un gînd hotărîtor de admirațiune și închinare, pentru iscusința și îndrăsneala oamenilor.

Dintre toate drumurile la Canara, unul mi-a rămas însă atîta în amintire că nu pot să nu-l povestesc: Se organizase într'o vară o excursiune de plăcere și de studii la Canara, de către un grup de profesori și elevi, veniți la Constanța în vacanță. În vederea aceasta Construcția portului, ne pune la dispo-

ziție un tren al său. Ceî de la carieră erau vestiți de vizita noastră, așa încît ne așteptau cu toate pregătirile.

Era tocmai într'o după amiază caldă, așa cam peste piezișul colinilor printre lanurile coapte de afară, în fuga trenului cu vagoanele deschise, ca printr'o undă răcorită de apă. De departe se vedeau dealurile mîncate dela Canara, cu depozitele regulate de piatră gata de încărcat. Cuptoarele negre, în care se arsesese var, stăteau alături golite ca niște cratere stinse. Incolo nu se mai distingea nici o mișcare, totul părea pustiu și ruinat, ca pe un cîmp de bătae, de unde să retrăsese luptătorii. Se vedea de alt-fel că lucrătorii suspendase treaba, în vederea exploziei minelor.

Ne-am apropiat tot mai mult prin mușenia aceea de piatră, am întors apoi cu trenul umărul de deal, în exploatare, și-am trecut de ce-a parte, prin fața instalațiunilor improvizate în care erau diferite dependențe ale întreprinderii.

Personalul de serviciu ne-a primit cu multă bună voință și cu... cîte un pahar de apă rece cu dulceață. E drept că după drumul nostru și cu căldura de-afară, un pahar de apă rece, făcea cît toate bucuriile la olaltă, Funcționarul care ne făcea primirea se arătase față de noi ca un adevărat amfitrion. Nu știu ce-o fi zis numai biata nevestă-sa care s'a văzut într'o singură zi devastată de toate rezervele de dulceață agonisită pentru iarnă.

În birourile supravegherei, toți pereții erau îmbrăcați în rafturi de lemn, încărcate c'o expoziție bogată de tot felul de fosile și modele de piatră. Te credeaî într'un adevărat muzeu geologic, în care nu știaî pe ce să-ți oprești ochii deocamdată.

Amfitrionul nostru ne-a dat voe să luăm fie-care cîte ceva din colecțiunile înșirate pe polițe.

— Luați, căci noi punem ușor paguba la loc. În fie-care zi se găsesc fosile? de nici nu le mai luăm la urmă în seamă.

În vremea acestor preocupări geologice și tocmai cînd un naturalist se înfierbîntase în niște explicațiuni antideluviane, auzim de-afară, din mușenia aceea de piatră sfărâmată și îngrămădită, un semnal șuerător, care ne chema la o minune.

— Să mergem acum și să vedem *minele*. E primul semnal al concasorului. Ne-am luat așa cu grămada după funcționar, strîmbîndu-ne picioarele în ura lui, pe pietre și pe șinele vagoanelor de transport. Mai în fund dinaintea carierei, se'nfundă cotul unui lac, ascuns însă de năvala stufului, care-î închide vederea cu un întuneric de verdeață. Ne dăm de partea apei și privim de acolo umărul rănit al dealului de piatră. Prin ruinele carierei risipite, nu vedem nici o umbră de om.

— Să nu v'apropiați mai mult! strigau conductorii lucrărilor și ne făceau semne să ne dăm tot mai înapoi.

Priveam la malul acela surpat de dinaintea noastră, ca la o minune neașteptată. Colțurile de stîncă, s'arătau zgrunțuroase și afumate, de pe urma exploziilor. Împrejur pămîntul era ca ras și nici n'ai mai fi crezut că tot locul acela a fost munte de piatră. Aceea ce vremea și îndepărtatele schimbări

geologice, așezase și încremenise acolo pe vecie, omul a stricat și-a ridicat materialul greu, ca să-l ducă unde avea nevoie.

— Gata...

Se dase al doilea semnal. Privim îngroziți la ruina din capătul dealului exploatat, care-și dezgolia stîncele crăpate ca o țeastă de uriaș zlorobită.

Rămăsesem uimiți.

S'aude al treilea semnal de la concasor.

Mi se oprise și respirarea. Un moment de tăcere adîncă și încordare atentă. Sprinceana de sus a dealului, se clatină ușor și-și șurue țărîna la vale. O detunătură înădușită, ca o sbucnire sughițată din pămînt, se desface afară într'o înourare ușurată de fum. Văzduhul se cutremură străbătător, pe cînd prispa de sus a dealului, se prăvale la vale în amestec sfărmat, duduind în salturi, printre colțurile stîncilor din cale. O altă erupțiune, continuă sguiduirea celei dintîi, pînă cînd detunăturile se'ndesesc, iar minele aprinse sbucnesc sinistre. Dealul de piatră sfășiat de măruntae, ca de-o otravă care arde și distruge, varsă la vale bolovanii și stînci, îngreuiat par'că și el, de mîncarea aceasta nemistuită. Geana culmei de sus, încoronată de fum și de praf ca-ntr'o aureolă, se rupea de explozia pietrelor asvirrite din pămînt, ca o glorie batjocorită și sfișiată de posteritate. Rostogolirea și șuruitul risipiturilor, curgea în valuri săltate și bufnitoare, ca dintr'o cataractă stranie.

Stăteam cu toții înmărmuriți ca la vederea unui cataclism. Fie-care se gîdea la iscusința și îndărătnicia omului, care a ajuns să mute munții din loc și să cucerească pămînt chiar din adîncul mării celei lacome.

După ultima detunătură a minelor explodate, tăcerea și întristarea se lasă pe văi, ca peste o cetate care a fost bombardată de dușmani. În vremea aceasta sutele de lucrători, es de prin ascunzătorile lor, ca din pămînt și înpînzindu-se la deal, pe povîrnișul ruinat cu lomurile în mină se înprăștie printre stînci și bolovanii, ca niste furnici harnice care-și dreg mușuroiul, stricat de-o mîna dușmană.

Soarele lăsat chiar bine la orizont, se mai domolește și el din prima aprindere, gătindu-se obosit să se culce în patul lui ascuns după pămînt.

Răcoarea și liniștea se'npînzesc în cuprins împăcate, ca niște stăpâni buni, cari aduc odihnă într'o casă.

M'am întors la Constanța odată cu sara, ducînd în suflet o amintire mai mult și senzațiuni triste de infinit și nestatornicie.

IOAN ADAM.

I A R N Ă ... 1)

*Iarno, — mult o să mă ție
Rob în casă-a ta domnie? —
Pleacă, mută'ți de la noi
Tronul făurit din sloi!*

*Vino, vino, dulce vară, —
Să mai ies la cîmp afară;
Să urc plaiuri, gîfăind, —
Văi, poene să colind.*

*Să mă uit cum vin la ape
Oi din munte, să s'adape,
Dintre ulmi să deslușesc
Viers de fluer ciobănesc.*

*Freamăt de pădure verde
Blînd auzul să-mi desmerde. —
Ostenit apoi să cad
Jos la umbra unui brad.*

*Pat să-mi fie dilmu 'n floare,
Ceru-albastru 'nvălitoare,
Să m'adoarmă 'n molcom cînt
Brazii clătinați de vînt.*

*Și 'n dulci visuri să m'afunde
Șopotul de limpezi unde,
Doinele păstorilor
Și mireasma florilor.*

P. DULFU.

PESCAR DE ISLANDĂ

PARTEA A DOUA

XI.

.....

Paimpol, în cea din urmă zi a lui Februarie—în ajunul plecării în Islanda.

Gaud sta în picioare lângă ușa camerei sale, neclintită și foarte palidă.

Yann era jos și vorbea cu tatăl ei. Îl văzuse venind și-i auzea nedeslușit vocea.

Ei nu s'au văzut nici odată toată iarna, ca și cum o fatalitate îi îndepărta tot-dea-una pe unul de altul.

După drumul ce-l făcuse la Pors-Even, ea mai nădăjduia puțin, în sărbătoarea Islandezilor unde ai multe prilejuri de a te vedea și de a vorbi, în piață seara, în cete. Dar pînă în ziuă, după ce ulițele se împînziseră în alb și se împodobiseră cu ghirlande verzi, o ploaie urtă a început să curgă șiroaie din cer, gonită dinspre apus de un vînt mugitor. Nici odată n'a fost deasupra Paimpolului un cer atît de întunecat. «Ei! Ceî din Ploubazlanec nu mai vin!» spusese fetele

1) Din volumul «Cîntece și povești» ce se va pune în curînd supt tipar.

care aveau amorezi prin partea locului. Și în adevăr, ei nu veniră, sau se închiseră repede undeva la băutură. Nici procesiune, nici plimbare. Cu inima mai strinsă ca de obicei, ea rămăsese după ferestra ei toată seara, ascultînd cum riura apa de pe coperișuri și cum porneau de prin adîncul circiumilor cîntecele sgomotoase ale pescarilor.

Ea se aștepta de cîteva zile la această vizită a lui Yann, bănuind că pentru daravera acea de vînzare de barcă, nelimepizită încă, moș Gaos căruia nu-î plăcea să vie în Paimpol, va trimite pe feciorul lui. Atunci ea își puse în gînd să se ducă la el, ceea ce nu fac de obicei fetele și să-î vorbească pentru a-și avea inima curată. Ea îi va imputa că a turburat-o și apoi a părăsit-o ca flăcăii care nu au cinste. Încăpăținare, sălbătăcie, prea mare dragoste de meseria de mare, sau teama de un refuz... toate aceste piedici arătate de Silvestru ar putea cădea — cine știe! — după o convorbire cinstită cum ar fi a lor. Și atunci se va arăta poate iarăși frumosul lui suris, care ar potrivi totul, acel suris care a surprins-o și fermecat-o iarna trecută, cînd valsă o noapte întregă de bal în brațele lui. Și această nădejde îi da curaj, o umplea de o nerăbdare aproape dulce.

De departe totul pare atît de ușor și simplu de zis, și de făcut.

Și vizita aceasta a lui Yann cădea tocmai la o oră aleasă: ea era sigură că tatăl ei, așezat la fumat, nu se va osteni să-l petreacă. În coridor decî unde nu era nimeni, ea ar putea să aibă o lămurire cu el.

Dar iată că acum cînd a venit momentul, această îndrăzneală i se pare grozavă. Numai ideea de a-l întîlni, de a da ochi cu el în josul acestor scări o făcea să tremure.

Inima bătea să i se rupă... Și cînd te gîndești că dintr'un moment intr'altul această ușă de jos avea să se deschidă — cu scîrțitul ei ușor pe care ea-l știa bine — pentru a-l lăsa să treacă!

Nu, desigur ea nu va îndrăzni niciodată. Mai bine să se sfirșască de așteptare și să moară de mîhnire decît să încerce așa ceva. Și ea făcu deja cîțiva pași pentru a se întoarce în fundul camerei și a se așeza la lucru.

Dar se mai opri, sfoasă, speriată, aducîndu-și aminte că a doua zi pleacă Islandejii și că era singurul prilej de a-l vedea. Dacă nu-l vedea acum, ar trebui decî să începă din nou a trăi luni întregi de singurătate și de așteptare, să se topiască de dorul întoarcerii lui, să piarză încă o vară din viața ei...

Ușa de jos se deschise: Yann eșia! Hotărîtă de odată, ea scobori în goană scările și ajunse tremurînd în fața lui.

— Domnule Yann, aş dori să vă vorbesc, de sunteţi bun.

— Mie... domnişoară Gaud? — zise el scoborînd vocea şi ducîndu-şi mîna la pălărie.

El o privi cu sălbătăcie, cu ochii lui vioi, cu capul dat pe spate, cu o expresie aspră, părăind chiar că stă pe gînduri, dacă trebuie să se oprească sau nu.

Cu un picior înainte, gata de plecare, el îşi sprijini largii umeri de perete, ca spre a nu fi atît de aproape de ea în acest coridor strîmt, unde se vedea prins.

Îngheţată atunci, ea nu mai găsi nimic din cecece pregătise să-î spue. Ea nu se gîndise nici odată că el i-ar putea face acea ruşine de a trece pe linga ea fără s'o asculte.

— Vă e frică de casa noastră, d-le Yann? — întrebă ea cu un glas uscat şi ciudat, care nu era acela pe care voia să-l aibă.

Întorcîndu-şi ochii, el privi afară. Obrajii lui se făcuseră foarte roşii. Un val de sînge îi ardea faţa şi nările lui se umflau la fiecare respiraţie urmînd mişcările pieptului, ca cele ale taurilor.

Ea cercă să urmeze:

— În seara aceia de bal cînd eram împreună, mi-aţi zis la revedere nu cum se spune de obicei unei indiferente... Se poate să fi uitat domnule Yann?... Ce v'am făcut eu?...

...Asprul vînt de apus care scăpăta pe acolo venind din stradă, mişca părul lui Yann şi aripele bonetei lui Gaud şi trînti cu furie o uşă, înapoia lor. Rău loc găsiseră ei în acest coridor spre a vorbi de lucruri grave. După aceste frase d'întîiu sugrumate în gitul ei, Gaud rămase mută, simţînd cum i se'nvirteşte capul, ne mai avînd nici o idee. Inaintaseră spre uşa care da în stradă, el fugind mereu.

Afară bătea vîntul cu un mare sgomot şi cerul era negru. Prin uşa deschisă, o lumină palidă şi tristă cădea drept pe feţele lor. Şi o vecină din faţă îi privia: ce să-şi spuie oare cei doi tineri în coridorul acela, cu feţele atît de turburate? Ce se întîmplase oare l'alde Mével?

— Nu, d-şoară Gaud — răspunse el în cele din urmă, scăpînd cu o uşurinţă de fiară. Am auzit deja vorbindu-se prin sat pe socoteala noastră... Nu, d-şoară Gaud... D-voastră sînteţi bogată, noi nu sîntem de aceiaşi seamă. Eu nu sînt flăcăul care să vie la d-voastră.

Şi plecă...

Va să zică acum totul se sfîrşise, se sfîrşise pentru totdeauna. Şi ea n'a apucat să spuie nimic din ceia ce voia să-î spuie în această convorbire care numai bine a isbutit să'l facă să-î pară o neruşinată... Ce fel de flăcău era decî acest Yann, cu dispreţul lui de fete, cu dispreţul lui de bani, cu dispreţul lui de tot?!...

Ea rămase mai întiiu pe loc, văzînd cum pornesc să se învîrtejască lucrurile prin prejurul ei..

Și apoi o idee, mai de nesuferit ca oricare, îi trecu prin minte ca un fulger : niște camarazi de ai lui Yann se plimbau prin piață în sus și'n jos spre a-l aștepta ! Ce rușine și mai urită... ar fi pentru ea dacă el s'ar apuca să le povestească aceasta și să rîză de ea ?

Se urcă repede în camera ei spre a-i spiona pe după perdele...

Ea văzu într'adevăr ceata acestor oameni chiar în fața casei. Dar ei se uitau numai la vremea care se'ntuneca din ce în ce mai mult și-și dădeau părerile asupra marelui ploii ce-î amenința, zicînd :

— Nu-î decît o undă ! Să intrăm undeva să bem, până va trece.

Apoi glumiră cu voce tare pe seama fetei Jeannie Caroff, asupra altor frumoase, dar nimeni nu se întoarse spre fereastra ei.

Erau veseli toți, afară de el, care nu răspundea, nu surîdea, ci rămînea grav și trist. Nu intră nici de cum să bea cu ceilalți și fără să-î mai bage în seamă nici pe ei, nici ploaia care începuse, mergînd încet supt șiroaiele de apă, ca un om cufundat într'o reverie, el străbătu piața și o luă înspre Ploubazlanec...

Atunci ea îi ertă totul și un sentiment de duioșie fără nădejde, luă locul marelui ciude ce-î strînsese mai întii inima.

Se așeză pe scaun, coprinzîndu-și capu 'n mîini. Ce să facă acum ?

Oh ! Dacă ar fi putut'o el asculta numai un moment ; sau mai bine, de-ar putea veni el aci, singur aci în această cameră unde și-ar vorbi în tihnă, poate că toate s'ar lămuri încă.

Ea îl iubea în deajuns spre a i o mărturisi în față. I-ar spun e «M'ați căutat cînd eu nu vă rugasem nimic ; acum sînt a d-voastră : cu tot sufletul meu, dacă mă vreți. Iată, nu mi-e teamă să mă fac femeea unui pescar. Dacă aș dori de bărbat pe vre-unul din tinerii din Paimpol, n'aș avea de cît să aleg, dar eu vă iubesc pe d-voastră, pentru că, ori și cum, vă crez mai bun ca pe cei-l'alți tineri. Am puțină avere, știu că sînt frumoasă și de și am locuit în orașe, vă jur că sînt o fată cuminte, și n'am făcut niciodată vre-un rău. Atunci, de oare-ce vă iubesc atît de mult, pentru ce nu m'ați lua oare ?

... Dar toate acestea n'ar fi spuse nici odată, de cît în vis. Era prea tîrziu ; Yann n'ar mai auzi-o. Să încerce să-î vorbească a doua oară ? ! O, nu ! Drept ce fel de ființă ar lua-o el atunci ?...

Ar fi vrut mai bine să moară.

Și mîine plecau toți spre Islanda.

Singură, în frumoasa ei odaie, în care intra lumina alburie a dimineții de Faur, tremurînd de frig, așezată la întîmplare pe unul din scaunele rînduite de-a lungul peretelui, i se părea că vede cum se

prăbușește lumea cu lucrurile de față și cu cele viitoare, în fundul unui gol trist, grozav, care se săpase pretutindeni în jurul ei.

Ea își dorea să fie scăpată de viață, să fie deja culcată liniștită sub o piatră spre a nu mai suferi... Dar, cu adevărat, ea îl ierta și nici o ură nu se amesteca în iubirea ei desnădăjduită pentru el...

XII.

.....
Marea, marea cenușie.

De o zi luneca Yann încetinel pe marele drum neînsemnat încă ce duce în fie-ce vară pe pescari în Islanda.

În ajun, când plecaseră în cîntecul vechilor imnuri, sufla un vînt dinspre miază-zi și toate corăbiile, cu pînzele întinse se înprăștiară ca pescărușii.

Apoi acest vînt mai contenise și mersul se mai domoli. Trâmbe de neguri plutiau prin fața apelor,

Yann era poate mai tăcut ca de obicei. El se plîngea de vremea aceea atît de liniștită și părea că are nevoie de a se frămînta, ca spre a goni din sufletul lui vre-o turburare. Nu era însă nimic altceva de făcut, de cît să luneci liniștit în mijlocul lucrurilor liniștite, nimic alt-ceva de cît să respiri și să te lași să trăești. Uitîndu-te, nu vedeai de cît tablouri cenușii — adînci; ascultînd, nu auziai de cît liniște...

..De odată un zgomot înăbușit abia auzit, dar neobișnuit și venit dedesupt, cu o senzație de hărjăitură, ca într'o trăsură când strîngi frâna. Și *Maria* încetîndu-și mersul, rămase pe loc ..

Înțepenii! Unde și pe ce? Probabil pe vre-un grind de pe coasta engleză. Dar nu vedeai nimic cu perdelele acele de neguri care stăruiau din ajun, seara.

Oamenii se frămîntau, alergau, și această înfierbîntare a lor de mișcare contrasta cu această liniște bruscă, încremenită a corăbiei lor. Se opriseră în acest loc și *Maria* nu mai mișca. În mijlocul acestei nemărgeniri de lucruri fluide, care pe această vreme umedă păreau că n'aveau nici-o legătură între ele, ea fu prinsă de nu știu ce tare și nemișcat, ascuns sub ape. Se înțepenise bine și era primejdută poate să moară acolo.

Cine n'a văzut o sărmană păsărică, o sărmană muscă, prinzîndu-și picioarele în cocă?

Mai întîi nu se bagă de seamă: aceasta nu le schimbă înfățișarea. Trebuie să știi că sunt prinse pe dedesupt și în primejdie de a nu mai eși de acolo nici odată.

Numai mai pe urmă cînd încep să se sbuciume, lucrul acela lipicios ce le mînjește aripile, capul, le dă încet-încet acea înfățișare jalnică a unei vietăți în primejdie de moarte.

Acelaș lucru era și cu Maria. La început nu prea se băga de seamă: ea sta bine, puțin cam aplecată ce e drept, dar era dimineța pe o frumoasă vreme liniștită și trebuia să știi pentru a te neliniști și a înțelege că era grozav.

Căpitanul îți cam făcea milă căci a lui era greșala de oare-ce nu se ocupase de-ajuns de punctul unde se găsia. El își frîngea mîinile și zicea cu un ton de desnădejde :

— *Ma Doué! Ma Doué!*

Foarte aproape de ei, într'un luminiș, se arată de-odată un cap pe care ei nu-l cunoșteau. Dar el se 'nvăluie îndată în neguri și nu mai putea fi văzut.

De altfel nu se vedea nici-o pînză, nici un fum. — Și deocamdată ei mai că se bucura de aceasta : se temeau grozav de acești scăpători englezî cari vin să te scoată cu forța din încurcătură, după cum știu ei și de care trebuie să te păzești ca de piraiți.

Alergău cu toții, schimbînd, răsturnînd încercătura corăbiei. Ciinile lor Turcu care nu se temea de mișcările mării, era și el foarte emoționat de această întimplare : sgomote de dedesupt, sguiduirea aspră a valului cînd trecea și apoi această nemișcare. El înțelegea foarte bine că aceasta nu era natural și se ascundea prin colțuri cu coada între picioare.

După aceea scoaseră bărcile pentru a înfige ancorele mai departe și a încerca să o tragă la edec punîndu-și toate puterile lor în odgoane — o muncă grea care ținu zece ciasuri într'una. Sărmanul vas, atit de curat și de drăgălaș de dimineța, luă pînă seara o înfățișare urită inundat, mînjit, în cea mai mare neorîndială. Se sbătuse, se scuturase în toate felurile și rămase tot acolo, înțepenit ca un vas inecat.

.....
Noaptea se apropia, vîntul începuse și talazul creștea. Munca lor părea că fusese în zadar cînd, de odată, pe la ceasurile șease, iată-i desprinși, plecați, rupînd odgoanele ce lăsaseră spre a se ține... Atunci oamenii începură a fugi ca nebunii de la un capăt la cel-l'alt strigînd :

— Plutim !

Intr'adevăr pluteau. Dar cum să spuie bucuria aceea de a *pluti*, de a simți că vasul merge, că devine iar un lucru ușor, viețuitor, în locul începutului de vas inecat ce era mai adinea-orî...

Și dintr'o dată tristeța lui Yann pieri de asemenea. Ușurat ca și

corabia lui, vindecat prin sfînta trudă a brațelor sale, el își regăsise înfățișarea lui nepăsătoare, își risipise amintirile.

A doua zi dimineața, după ce scoaseră ancorele, el își urmă drumul spre recea lui Islandă, cu inima în aparență tot așa de liberă ca în cei dintîi ani ai săi.

XIII.

.....

În rada lui Ha-Long, la cel-l'alt capăt al pămîntului, pe puntea vaporului *Circé* se împărțeau scrisorile venite din Franța. În mijlocul unei strînse îmbulzeli de marinari, sergentul major striga cu voce tare numele fericților cari aveau scrisori. Aceasta se petrecea seara în baterie, în înghesuiala diu jurul felinarului.

— Moan Silivestru !

Era și pentru el o scrisoare, cu pecetea din Paimpol—dar nu era scrierea Gaud-ei Ce însemna oare aceasta ? Și de la cine venea ?

După ce o suci și o răsuci, el o deschise cu teamă.

Ploubazlanec, în 5 Martie, 1884,

«Scumpul meu nepot»

.....

Era de la bătrîna lui bunică și el răsufliă mai ușurat atunci... Ea își făcuse chiar în josul paginei semnătura ei învățată pe din afară, tremurată toată și școlărească: «Văduva Moan».

Văduva Moan ! El duse hîrtia la gură cu o mișcare necugetată și sărută acest sărman nume ca pe un sfînt talisman. Aceasta, pentru că scrisoarea ei sosia la un cias *mare* din viața lui : mîine pînă-în ziuă intră în foc.

Erau în mijlocul lui Aprilie. Bac-Ninh și cu Hong-Hoa fuseseră prinși Nici o mare operațiune nu era de făcut în curînd în acel Tonkin. Cu toate acestea, întăririle ce sosiau nu ajungeau. Atunci se luă de pe vase tot ce mai putea fi luat, spre a întregi companiile de marinari. debarcați deja. Și Silivestru care lîngezise atît timp în crucișări și privigheri, fusese ales împreună cu alții spre a umple golurile acelor companii.

În acele momente se vorbea de pace, e adevărat, dar ceva tainic le spunea că vor debarca la timp spre a se bate și ei puțin.

Sfirșindu-și de făcut ranițele și de luat rămas bun, ei se plimbară toată seara în mijlocul celor l'alți cari nu mergeau, simțindu-se măriți și mîndri pe lîngă aceia. Fie-care își arăta în felul lui impresia lui de plecare : unii gravi, alții liniștiți, alții în vorbării ne mai sfîrșite.

Silvestru era destul de tăcut și îngrămădea numai în el, toată nerăbdarea lui de a aștepta. Dar cînd te uitaî la el, micul lui surîs, oprit, spunea lămurit: «Da! Merg și eu cu ei! Și chiar mine dimineață». El nu-și făcea de cit o idee nelămurită despre război și despre foc, dar asta-l atrăgea totuși căci el era de neam viteaz.

...Neliniștit de verișoara lui Gaud, din pricina acestei scrieri necunoscute, el căuta să se apropie de un felinar spre a putea citi. Și era greu în mijlocul acestor oameni pe jumătate goi, care se îngrămădeau acolo să citească și ei, în căldura nerespirabilă a acestei baterii...

Chiar la începutul scrisorii sale, bunica Yvonne spunea — precum prevăzuse și el — pentru ce a fost nevoită să alerge la mîna mîi puțin dedată cu scrisul a unei vecine:

«Scumpul meu copil, de data asta nu mai pun pe vara ta să-ți scrie pentru că e destul de necăjită și ea. Tatăl ei a murit de-odată, acum două zile. Și pare-se că tot avutul lui a fost mîncat în jocuri păcătoase de cărți pe cari le a făcut iarna asta la Paris. I se va vinde deci casa și lucrurile. E ceva la care nimeni nu se aștepta. Cred scumpul meu copil, că vestea asta îți va face ca și mie mult neaz.

Feciorul lui Gaos îți trimite bună ziua. El a înoit iar angajamentul cu căpitan Guermeur, tot pe *Maria* și plecarea la Islanda a fost destul de devreme în anul acesta. Aū plecat la întîi ale curenteî, cu două zile înainte de marea nenorocire întimplată sărmaneî noastre Gaud și despre care ei n'au cnoștință încă.

Dar tu trebuie să vezi, scumpul meu fiu, că de-acum s'a sfirșit: nu-î vom mai căsători, căci ea va fi nevoită să muncească spre a-și ciștiga finea zilnică...»

...El rămase împietrit. Aceste triste vești îi spulberaseră toată bucuria lui de a intra în foc...

PARTEA A TREIA

I.

...Un glonț șueră prin aer!... Silvestru se oprește de-odată punînd urechea la pîndă. Pe o cîmpie nemărginită, de un verde fraged de primăvară și catifelat. Cerul e sur, apăsînd pe umeri.

Sunt șase marinari armați, trimiși în recunoaștere în mijlocul orezăriilor proaspete, într'un drumeac de nămol...

...Altul!... Acelaș sgomot în liniștea aerului. Sgomot ascuțit și sbir-

nîitor, un fel de *dzinn* prelung, dîndu-ți foarte lămurit impresia aceluî mic lucru răutăcios și tare, care trece drept pe lîngă tine, foarte iute și a căreî întîlnire poate fi mortală.

Pentru întîia oară în viața lui ascultă Silvestru acea muzică. Gloanțele acelea ce-ți vin sună al'-fel de cît acelea pe cari le tragi tu singur: detunătura, plecată de departe, e slăbită; nu se mai aude. Dar atunci deosebești mai bine acest mic sbîrniit de metal, care sboară ca o diră iute, chiar pe lîngă urechi.

...Și *dzinn* încă odată și iarăși *dzinn*! Gloanțele plouă acum. Aproape de marinari, oprindu-se de-odată, ele se înfundă în pămîntul înecat al orezării cu un mic *pleosc* uscat și repede ca de grindină și cu o ușoară improșcare de apă.

Ei se privesc surizînd, ca de o glumă ciudat făcută și își spun:

— Chinejii! (Pentru marinari Anamiții, Tonkinezii, Steagurile Negre sunt tot din aceeași familie a Chinejilor).

Și cum pot arăta cît dispreț, cîtă pismă batjocoritoare, cîtă pornire de a se bate puneau ei în acest chip de-a-i vesti: Chinejii!

Două-trei gloanțe mai suflă încă—acestea mări prin fața pămîntului. Se văd ricoșînd ca niște lăcuste prin iarbă. Nicî un minut nu ținuse această mică stropitură cu plumb și încetase. Pe marea cîmpie verde se lăsă desăvirșită liniște și nicăieri nu se zărește ceva care să se misce.

Cei șase inși sunt tot în picioare, cu ochii la pîndă, mirosînd vîntul, căutînd să vază de unde putea veni aceasta.

De sigur că numai de acolo, din acel buchet de bambu (tres. ie de mare), care formează în cîmpie un ostrov de pene și în dosul cărora se ivesc niște acoperișuri cornorate. Atunci ei dau năvală într'acolo. În pămîntul înmuiat al orezării picioarele lor se afundă orî lunecă. Mai lung în picioare și mai îndemănat. Silvestru, aleargă în frunte.

Nimic nu se mișcă, ai spune că a fost un vis.

Și cum în toate țările din lume, unele lucruri sunt mereu și veșnic aceleași — cenușiul cerului acoperit de nori, culoarea verde fragedă a pajistelor, primăvara — ai crede că ai înainte cîmpiile Franței, cu niște tineri cari aleargă veseli, jucînd orî-care alt joc, dar nu cel al morței.

Dar pe măsură ce s'apropie, acești bambuzi arată mai bine fineța străină a frunzișului lor, aceste acoperișuri ale satului, însemnează și mai bine ciudățenia îndoiturei lor și oameni galbeni ascunși din dos, înaintează spre a-i vedea. Figurile lor lătărește sunt strînse de răutate și de spaimă... Apoi, de odată ei sar, scoțînd un strigăt, desfășurîndu-se într'o linie tremurătoare, dar hotărîtă și primejdioasă.

— Chinezii! zic încă odată marinarii cu acelaș viteaz suris.

Dar ori și cum, ei văd de data aceasta că sunt mulți, că sunt prea mulți chiar. Și unul din ei întorcându-se, zări alții cari veniau din urmă, ivindu-se dintre burueni.

...Fu foarte frumos în momentul acela, în ziua aceea, micul Silvestru și bătrîna lui bunică ar fi fost foarte, foarte mîndră să-l fi văzut atît de războinic.

Ca schimb t la față de cîte-va zile, bronzat, cu o altă voce, el se găsia acoloa ca într'un element al lui. Intr'o clipă de șovăire supremă, marinarii sgîriați de gloanțe, erau aproape să înceapă această mișcare de înapoiere care ar fi fost moartea tuturor. Dar Silvestru innainta mereu și apucînd pușca de țevă, ținea piețt unei cete întregi, trăsînd în stînga și în dreapta cu stratul puștii care doboră. Și numai mulțămîtă lui, partida se schimbă: această groază, această nebunie, acest nu știu ce care hotărăște totul în aceste mici bătălii neconduse trecuse acum la Chineji cari începură a se retrage.

...Se sfîrșise de acum, fugiau și cei șase marinari, încercîndu-și iar armele cu tragere repede, îi culcau în voe. Erau băltoace roșii în iarbă, corpuri prăbușite, capete din cari curgeau creeri în apa orezăriei.

Fugiau cu toții pe aproape de pămînt, ghemuindu-se ca leoparzii. Și Silvestru rănit de 2 ori — o înțepătură de lance la coapsă și o tăetură adîncă în braț—alerga după ei. Dar el nu simția de cît beția de a se bate, acea beție nejudecată, care vine din sîngele viguros, acea beție care dă celor simpli curajul superb, acea care făcea eroii cei vechi.

Unul pe care'l urmăria se întorse spre a'l lua la ochi, într'o inspirație de spaimă desnădăjduită. Silvestru se opri, surizînd desprețitor, sublim, spre a'l lăsa să-și descarce arma, apoi se aruncă puțin la stînga, vîzînd direcția loviturii ce era gata să plece. Dar în mișcarea de descărcare țeva acelei puști se dădu din întîmplare în acelaș sens. Atunci el simți o sguduitură în piept, și înțelegînd bine ce era, printr'o fulgerare a gîndirii, înainte de ori ce durere, el întoarse capul spre ceilalți marinari cari veniau în urmă, spre a încerca să le spună ca un vechi soldat, frasa consfințită: «Cred că mi-am luat partea» În marea inspirație ce făcuse alergînd, spre a lua prin gură cît mai mult aer în plămîni, el simții cum intră aerul și printr'o gaură în partea dreaptă a sînului, cu un mic zgomot grozav ca în niște foî (de suflat) crăpate. În acelaș timp gura lui se umplu de sînge, iar în partea dreaptă îi veni o durere ascuțită, care se

înraia repede, repede, pînă ce deveni ceva înspăimîntător de nespus.

Se învîrte de două sau trei ori cu capul plin de ameţeaţă şi căutînd să-şi reia răsufierea în mijlocul acestui lichid roşu al cărui val ce îi venea în gură îl înăbuşa. Şi apoi, greoi, el se prăbuşi în noroiu.

(Va urma).

C. SANDU-ALDEA.

C R O N I C Ă

Numărul de astăzi al revistei noastre are, în mod excepţional, 32 de pagini, spre a putea cuprinde întreg studiul d-lui Aurel C. Popovici.

*

S'a deschis sesiunea generală a Academiei romîne; şedinţele vor ţine pînă în săptămîna Patimilor. Sint de ales trei membri în secţiunea literară şi doi în cea istorică.

*

Vasile D. Păun, profesorul şi scriitorul bine cunoscut, răposat zilele trecute, era un om cu o deosebită şi multilaterală cultură şi un gazetar de temperament. A scris şi versuri, chiar revista «Vatra» a dat la iveală poezii ale sale; a publicat deasemenea studii literare interesante, iar în vremea din urmă colabora zilnic la ziarul «Secolul». Fost profesor de limba romînă al A. S. R. Principelui Ferdinand, fost director şi vechiu profesor al liceului Lazăr, dinsul era o personalitate în corpul nostru didactic şi un model al profesorului de limba şi literatura romînă despre care avea cunoştinţe nesecate şi vorbea cu entusiasm tineresc. Colegii şi elevii săi nu-l vor uita curînd, literatura noastră va păstra de la dinsul pagini de valoare, istoria învăţămîntului nostru modern va pomeni cu cinste despre activitatea sa.

*

În revista «Vierteljahrsschrift für wissenschaftliche Philosophie und Soziologie», care este una din cele mai importante publicaţiuni ştiinţifice ale Germaniei, d. Dimitrie Gusti dă la iveală un studiu critic remarcabil despre tendinţele sociologice în etica mai nouă («Die soziologischen Bestrebungen in der neueren Ethik»). Studiul, apărut şi în broşură (Berlin, 1908, pag. 36 în 8°), înşiră principalele opere şi curente în etica modernă, arătînd cu mare pătrundere şi cu obiectivitate pur ştiinţifică esenţa, calităţile şi defectele lor, se ocupă apoi de concepţia sociologică a voinţei libere în ştiinţa dreptului penal, dînd şi aici dovada unei pregătiri foarte serioase, în sfîrşit pledează pentru capabilitatea sociologiei de a deveni o ştiinţă universitară independentă, cînd se va fi emancipat cu totul de diletantismul care domină mai ales în Franţa. Noua lucrare a tînărului nostru învăţat trebuie să fie un îndemn mai mult pentru autorităţile şcolare de a-l atrage la Universitatea din Iaşi, unde este liberă catedra de filosofie şi etică; cultura noastră universitară va cîştiga astfel o forţă tînără de multă valoare, bine apreciată de pe acum în cercurile ştiinţifice germane.

Biblioteca bunelor noastre traduceri artistice din literaturile străine sporește cu volumul de «Traduceri libere» al doamnei Elena Farago, apărut în Craiova și editat de revista «Ramuri» (1908, pag. 68 în 8°; prețul 1 leu). Cu simț poetic fin, într'o limbă curată și vioaie, într'un stil care păstrează atâtea din frumusețile originalului, Doamna Elena Farago ne dă o serie de poezii franceze vechi și moderne din autori ca Villon, Clement Marot, Ronsard, Corneille, Malherbe, H. de Régnier, Guy au, Prudhomme, Verlaine, etc.

*

O discuție literară foarte interesantă și pentru noi chiar instructivă a pasionat zilele acestea Camera franceză. Era la ordinea zilei votarea unui credit de 35.000 lei pentru transportarea osămintelor lui Zola în Panteon. Celebrul romancier și academician Maurice Barrès luă cel dintîiu cuvîntul și făcu, din punct de vedere literar și patriotic, procesul lui Zola într'o serie de aprecieri foarte aspre, cu totul ostile glorificării marelui naturalist. Barrès începu cu declarația că niciodată Camera franceză n'a avut «un mai bun prilej de a face economii» ca acum, cînd ar trebui să refuze votarea acestui credit «totuși prea mare pentru un serviciu de camionaj...» Intre aplause și protestări neîntrerupte, romancierul trecu apoi la judecarea operelor și meritelor naționale ale lui Zola și găsi că nici un scriitor francez n'a calomniat țara și poporul francez ca Zola, că el e o primejdie pentru moralitatea franceză, că talentul său remarcabil a fost înjosit prin operele sale imorale, că în sfîrșit, numai rolul său ambițios în afacerea Dreyfus i-a cîștigat simpatia interesate ale partidelor radicale și socialiste din Franța. Firește, părerile lui Barrès au fost combătute de reprezentanții acestor partide, în prima linie de vestitul orator socialist Jaurès care a făcut apologia operilor lui Zola, acest «mare uvrier (!) al literilor și mare cetățean». Majoritatea radicală și socialistă a Camerei a votat creditul de «camionaj» cu 356 voturi contra 164-

*

Al treilea concert al societății corale «Minerva», dat în seara de 8 Martie, în sala cea mare a Ateneului, a izbutit pe deplin. S'a executat un program de cîncece naționale foarte bine alcătuit, din compoziții ale maeștrilor noștri Porumbescu, N. Popovici, D. G. Kiriac, B. Anastasescu și P. Ciorogariu, conducătorul neobosit al corului. Iarăși s'a dovedit cu acest prilej ce rezultate minunate poate da frăția și harnicia, supt puterea cîntecului românesc. Sala era plină; lumea literară era reprezentată și ea în număr destul de mare. D. G. Filip, directorul «Minervei», și-a văzut cu ochii răsplata pentru mănoasa faptă culturală, a căreia inițiativă se datorește d-sale, iar cîntăreții s'au putut convinge că rîvna lor este prețuită și în afară de societatea «Minerva»; rămîne ca pilda bună să dea roade și în alte ateliere mari.

Sc.